

STUDII ȘI CERCETĂRI: PSIHLOGIE

NOI PERSPECTIVE ÎN MĂSURAREA STIMEI DE SINE
ÎN RAPORT CU AGRESIVITATEA

Carolina PLATON, Tatiana TURCHINĂ

Catedra Psihologie

The relation between self-esteem and aggressive behavior is discussed from different points of view. The empirical findings have indicated an inconsistency and contradictory evidence regarding the relation between self-esteem and aggressive behavior. Some of them seem to support the general strong intuition according to which low self-esteem is connected with aggression. Some studies have argued that aggression are related to positive self-appraisals. This article aims to examine an explanation for the controversial findings in research.

Relația dintre stima de sine și comportamentul agresiv este discutată în lumina cercetărilor empirice și a formulărilor teoretice prezente în domeniu. Există diferite teorii ce conectează agresivitatea fie cu stima de sine redusă, fie cu stima de sine înaltă, timp în care nici o viziune nu este susținută uniform de evidențe clare empirice. O sugestie plauzibilă, susținută de cercetări empirice, evidențiază existența relației dintre agresivitate și stima de sine înaltă doar la o parte din populație. În ciuda aparențelor de încredere în sine înaltă, acești oameni prezintă insecuritatea imaginii de sine. În mod empiric, această insecuritate este reflectată, de exemplu, prin instabilitatea propriei stime de sine sau prin caracteristicile sale de grandoare, narcisice și defensive. Din acest motiv se sugerează ca în loc de a studia stima de sine ca un continuum unidimensional de la „redus” spre „ridicat”, includerea dimensiunilor calitative ar fi oportune pentru clarificarea relației agresivitate–stimă de sine. Dimensiuni calitative ar putea fi considerate diferite tipuri de stimă de sine nesănătoase cum ar fi un sine disprețuitor și subapreciativ versus refuzul narcisic de a vedea orice negativ în sine.

În clarificarea relației dintre stima de sine și agresivitate este important a ține cont de anumite distincții care sunt caracteristice pentru cercetările moderne privind agresivitatea, și anume, cele dintre agresivitatea proactivă și reactivă, agresivitatea directă și indirectă.

În literatura psihologică sunt numeroase studii focalizate pe stima de sine și relația cu cognițiile, emoțiile și comportamentul individului. În cadrul acestor studii, stima de sine corelează aproape cu orice a fost măsurată relația. În majoritatea cazurilor, rezultatele denotă corelația dintre stima de sine înaltă și factorii pozitivi ca optimismul, copingul de succes, emoțiile pozitive, sănătatea fizică (Scheier & Carver, 1985; Myer & Diener, 1995; Siu & Watkins, 1997; Vingilis et al., 1998), timp în care stima de sine redusă este conectată la astfel de caracteristici nedorite și negative: depresia, timiditatea, singurătatea, frică (Buss & Plomin, 1975; Russel et al., 1980; Chek & Buss, 1981; Philot et.al., 1995).

Ce se înțelege prin stima de sine? Există mai multe idei referitor la conținutul acestui concept; totuși, două semnificații par a fi centrale în definiție: *dragostea de sine* (sentimente pozitive față de sine) și *încrederea în sine* (Buss, 1995). În unele studii distincția a fost făcută între diferite componente ale stimei de sine, dar mai frecvent conceptul de stimă de sine este utilizat cu referire la *evaluarea globală a persoanei*. Cu toate acestea, este destul de stresant ca stima de sine sănătoasă să se constituie nu doar din imaginea sinelui ca ceva pozitiv și perfect, dar și sentimentul propriei valori ori acceptarea sinelui așa cum este (Buss, 1995).

După cum s-a menționat mai sus, mai multe cercetări empirice par să susțină intuiția generală precum că stima de sine redusă relaționează cu orice este negativ și indezirabil, pe când stima de sine înaltă favorizează starea de bine și un comportament social dezirabil. Similar, agresivitatea mai mult timp a fost considerată în relație cu stima de sine redusă (Baumeister, 1997). Se pare că această perspectivă a fost luată mai mult sau mai puțin ca evidentă și în cazul când alte cercetări empirice dovedeau contrariul, se explica prin a sugera că

indivizii agresivi *trebuie* să aibă o stimă de sine redusă în pofida aparentei încrederi de sine, altfel ei nu s-ar comporta așa (Savin-Williams & Jaquish, 1981). Conform lui Baumeister et al. (1996), perspectiva asocierii agresivității cu stima de sine redusă a suferit ambiguități, inconsistențe și chiar evidențe empirice contradictorii.

Intuitiv, pare ciudat să presupui că o persoană care se simte bine în raport cu sine să fie agresivă cu alții. Cel puțin, viziunea că starea de bine *cauzează* agresivitate pare denaturată.

Se știe că mediul timpuriu și factorii parentali sunt predictorii atât ai agresivității, cât și ai stimei de sine înalte. De exemplu, negarea emoțională a copilului și pedeapsa fizică sunt predictorii ai agresivității de mai târziu (Eron et al., 1991), în timp ce dragostea parentală necondiționată și acceptarea sunt considerate fundamente ale dezvoltării stimei de sine sănătoase și al sentimentului propriei valori (Buss, 1995). Este un argument ce ne face să nu susținem viziunea asociației dintre stima de sine înaltă și agresivitate.

Pe de altă parte, comportamentul agresiv cum ar fi începutul luptei, este un comportament de asumare a riscului care solicită curaj și încredere în propriile posibilități de a ataca oponentul. Aventurismul este mai mult caracteristic celor cu stimă de sine înaltă (Spencer et al., 1993). Indivizii cu stimă de sine redusă nu au încredere în propriile abilități. Respectiv, ei se așteaptă la eșec în orice situație riscantă sau provocatoare (Tice, 1993), evitând pe cât e posibil astfel de situații. Totodată, stima de sine redusă explică de ce unii oameni își orientează atacurile agresive spre victime relativ neajutate sau slabe fizic (ex.: soțul care-și atacă soția, un adult ce-și bate copilul, colegi de clasă agresează semenii). În alte cazuri, o stimă de sine redusă nu pare a fi un antecedent plauzibil al comportamentului agresiv mai mult decât stima de sine înaltă.

Studiile empirice denotă o inconsistență privind relația dintre stima de sine și agresivitate. În unele studii indivizii agresivi s-au dovedit a fi cu o stimă de sine mai redusă decât indivizii nonagresivi. Alte studii au identificat o asociere între stima de sine medie și agresivitate.

Majoritatea studiilor au fost efectuate în contextul școlar din considerentele colectării relativ ușoare a datelor. Prezentăm câteva dintre studii.

- Lochman și Lampron (1986) a comparat stima de sine la băieții agresivi și nonagresivi. Pentru stima de sine au utilizat subscala stimei de sine din Scala Competenței Percepute pentru copii a lui Harter. În acest studiu băieții agresivi s-au dovedit a fi cu un nivel redus al stimei de sine în comparație cu cei nonagresivi.

- Comparând grupurile de subiecți agresivi, pasivi, pasivi-agresivi și nonagresivi, Schneider și Leitenberg (1989) au identificat la copiii agresivi o stimă de sine semnificativ mai redusă decât la cei nonagresivi. Cu toate acestea, grupul agresiv are o stimă de sine mai înaltă decât grupul celor pasivi și celor pasivi-agresivi. Un studiu mai târziu a criticat utilizarea Scalei Conceptului de Sine Piers-Harris ca metodă de măsurare a stimei de sine. Scala respectivă reliefează conceptul de sine prin evaluarea cognitivă a trăsăturilor și abilităților proprii și nu se referă la stima de sine generală.

- Salmivalli et al. (1999) nu au identificat nici o corelație dintre stima de sine (măsurată cu Scala Stima de Sine Rosenberg) și un anumit tip de comportament agresiv întâlnit frecvent în școli printre adolescenți – *intimidarea agresivă și hărțuirea*.

- Similar, Rigby și Slee (1993) nu au depistat o relație semnificativă la subiecții de 12-18 ani între tendința de intimidare și scorurile la Scala Stima de Sine Rosenberg. În acest studiu comportamentul prosocial s-a dovedit a corela pozitiv și semnificativ cu nivelul stimei de sine.

- Oleweus (1978) a comparat stima de sine a băieților preadolescenți identificați ca agresori cu a băieților identificați ca victime ale hărțuirii și băieți din grupul de control considerați copii pozitiv adaptați. O mai clară diferență a apărut între copiii-victime și cei din lotul de control: victimele au un nivel mai redus al stimei de sine decât cei din control. Scorurile agresorilor sunt mai reduse comparativ cu cei din lotul de control.

- Bushman și Baumeister (1998) au efectuat un studiu pe subiecți adulți în care nu au identificat nici o corelație dintre nivelul stimei de sine și agresivitate. Agresivitatea s-a dovedit a fi în corelație cu caracteristici narcisice.

- Similar, Buss și Perry (1991) în cadrul unui studiu de proporții, nu au depistat o relație între stima de sine și agresivitatea fizică și verbală. Totuși, a existat o corelație negativă între ostilitate și stima de sine.

Din studiile enumerate se observă că există copii și adolescenți pasivi sau victime care prezintă o stimă de sine redusă. Atunci când indivizii agresivi sunt comparați cu lotul indivizilor nonagresivi sau cu indivizii ce manifestă comportament prosocial, rezultatele variază de la un studiu la altul, de cele mai dese ori cu lipsa diferențelor între aceste grupuri.

O explicație a controversalității și confuziei în cercetarea relației dintre agresivitate și stima de sine considerăm a fi în măsurarea stimei de sine.

Chiar dacă considerăm că afirmația „*indivizii care agresează indică o credință în propria lor superioritate și nu inferioritate*” este corectă, ar putea apărea întrebarea „*Ce este în spatele acestei stări de superioritate?*”

Sunt câteva probleme în scalele tradiționale de autoevaluare a stimei de sine. Aceste probleme sunt surse ale erorilor în cercetarea stimei de sine în general, dar pot fi, în special, relevante din punctul de vedere al cercetării relației dintre agresivitate și stima de sine.

Măsurarea tradițională a stimei de sine prin autoevaluare a fost criticată ca fiind inadecvată. Majoritatea studiilor, totuși, oferă exclusivitate acestui procedeu. O întrebare oportună ar fi, cum interpretăm scorurile înalte la scala stimei de sine obținute prin autoevaluare? Interpretarea cea mai simplă, dar, totodată, cea mai naivă este că ele reflectă acceptarea deplină a sinelui (o stimă de sine înaltă autentică).

Majoritatea chestionarelor ce se aplică prin autoevaluare sunt periclitare de probleme de validitate într-un fel sau altul. Datorită sensibilității și implicării emoționale pe care oamenii le au față de „sinele” propriu, chestionarele de stimă de sine sunt extrem de sensibile la dezirabilitatea socială, variate forme de răspuns relatând defense psihologice (Johnson, 1997).

Mai apăruse ipoteza precum că scalele tradiționale de stimă de sine mai curând măsoară orice entitate intrapsihică numită „stima de sine”, prin care persoana dorește să se prezinte pe sine altora. Această entitate a fost numită de autori *orientarea prezentării de sine* (Baumeister, 1989). Dacă acest pattern relaționează cu scoruri reduse la scala stimei de sine, atunci vorbim de un stil autoprotectiv, conservativ, iar atunci când corelează cu scoruri înalte este un stil de autopromovare a sinelui.

Stima de sine înaltă poate reflecta diverse aspecte:

- poate fi un semn al acceptării autentice a sinelui și sentimentului valorii;
- o persoană își dorește să creeze în fața altora o imagine bună, deși nu are o părere atât de bună despre sine;
- persoana răspunde conform dezirabilității sociale, răspunde după cum așteaptă ceilalți sau cercetătorii;
- el/ea menține imaginea stimei de sine înalte în mod defensiv, o și raportează, fiind de fapt inconștient de propria stimă de sine redusă sau având dubii vizavi de sine.

Baumeister (1997) și Baumeister et al. (1996) au propus în studiile sale asocierea dintre agresivitate și stima de sine înaltă. Majoritatea argumentelor în favoarea acestei perspective se bazează pe dovezi „indirecte” mai mult decât pe comparații empirice directe dintre grupuri cu subiecți agresivi și nonagresivi. Conform autorilor, sunt grupuri de subiecți care au o stimă de sine înaltă și sunt cunoscuți ca fiind mult mai agresivi decât alții (ex.: bărbații în comparație cu femeile, indivizii nondepresivi în comparație cu cei depresivi). Totodată, există factori care concomitent sporesc stima de sine și agresivitatea cum ar fi consumul de alcool. Baumeister (1997) consideră că aceste semne ale agresivității relaționează mai mult cu stima de sine înaltă decât cu cea redusă. În articolul său ne amintește de câteva „individualități notorii violente” cum este Adolf Hitler și Idi Amin, care păreau a fi mai mult încrezuți și aroganți decât rușinoși, timizi și cu stimă de sine redusă. Exemple contrarii, conform autorului, sunt greu de găsit.

Baumeister în lucrările sale nu a adus argumente că anume stima de sine înaltă luată ca atare determină agresivitatea sau comportamentul violent. Autorul și col. au înaintat conceptele „*egoism amenințat*” și „*aroganță nesigură/instabilă*”, acestea fiind considerate cauze majore ale agresivității (Baumeister et al., 1996; Bushman și Baumeister, 1998). Conform autorului, *combinația dintre stima de sine înaltă favorabilă și ego-ul amenințat pot duce persoana la agresiune orientată spre sursa amenințării*.

În literatura psihologică este prezentat conceptul *stimă de sine defensivă*. Deși termenul avea conotații ușor diferite, noțiunea de bază se referă la faptul: în timp ce unii oameni obțin scoruri înalte la scala stimei de sine aplicată prin autoevaluare și relevă un nivel autentic al stimei de sine înalte, alții tind să-și promoveze emfatic și defensiv imaginea de sine, pentru a evita neconștientizarea sau conștientizarea redusă a stimei de sine joasă (Harder, 1984). Unele cercetări au evidențiat tendința pentru răspunsuri social-dezirabile din partea persoanelor cu stimă de sine defensivă (Schneider și Turkat, 1975).

Din perspectiva psihodinamică, persoanele narcisice neagă în mod defensiv punctele lor slabe, eșecurile, caracteristicile negative pentru a-și proteja imaginea de sine. Acest tip de respingere categorică și negarea caracteristicilor negative poate duce la scoruri înalte în evaluarea stimei de sine, după cum a punctat Forsman (1993).

După cum s-a menționat, constituirea și dezvoltarea chestionarelor de măsurare a stimei de sine nu a ținut cont de fundamentele teoretice referitor la conceptul de stimă de sine. Cercetătorii au intenționat a defini constructul doar pe bază empirică, astfel încât scalele ce măsurau stima de sine păreau a fi compuse din itemi

cu referire la orice este dezirabil sau pozitiv. Chestionarele nu conțineau întrebări privind conștientizarea persoanei vizavi de caracteristicile sale negative și în ce măsură le poate accepta ca parte componentă a unui tot întreg – sinele.

Din cele expuse, ne asumăm responsabilitatea de a afirma că stima de sine a persoanelor ce s-a dovedit a fi înaltă prin măsurarea tradițională și corelată cu agresivitatea, de fapt, ar putea fi fragilă și instabilă. Pentru a identifica acest grup de persoane și a oferi o explicație validă privind măsurarea stimei de sine autentică, avem nevoie de un nou model de măsurare a stimei de sine, diferit sau complementar celui tradițional.

Bibliografie:

1. Bushman B. & Baumeister R. Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: does self-love or self-hate lead to violence? *J Pers Soc Psych* 75. 1998, p.219-229.
2. Lochman J. & Lampron L. Situational social problem-solving skills and self-esteem of aggressive and nonaggressive boys. *J Abnorm Child Psychol* 14. 1986, p.605-617.
3. Salmivalli C. Feeling good about oneself, being bad to others? Remarks on self-esteem, hostility, and aggressive behavior. *Aggression and Violent Behavior* 6. 2001, p.375-393.
4. Schneider M. & Leitenberg H. A comparison of aggressive and withdrawn children's self-esteem, optimism and pessimism, and causal attributions for success and failure. *J Abnorm Child Psychol* 17. 1989, p.133-144.

Prezentat la 15.10.2007